

Rövid bevezető a dán nyelvtanba

Egy szótár nem pótolhatja a rendszeres nyelvtant, ezért a szótárhoz fűzött rövid nyelvtani kiegészítés csak a legszükségesebb ismereteket tartalmazza. Fokozott nehézségeket okoz, hogy a dán és a magyar nyelv felépítésében alapvetően eltér egymástól.

A **dán nyelv** az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó közös germán nyelvből, illetve az azon belül a 800-as évektől kialakult ún. közös északi nyelvből fejlődött ki. A közös északi nyelvtől elkülönült dán nyelv kialakulása az 1100-as évekre tehető. Az eredeti szókincs a középkor folyamán eleinte főleg alnémet, majd latin, görög, felnémet és francia jövevényszavakkal bővült. Az 1740-es években megindult nyelvújítási mozgalom, amely főleg a latin és a görög jövevényszavak dán kifejezésekkel való helyettesítésére irányult, az 1800-as évek végétől angolszász jövevényszavak jelentős felvétele követte. Ez a folyamat ma is tart, különösen az új műszaki kifejezések esetében.

A dán nyelvben a legnagyobb nehézséget a *kiejtés* okozza, míg a nyelvtan viszonylag egyszerű. A magyar fül számára úgy tűnik, mintha a leírt betűknek csak a felét ejtenék ki. Ehhez járul, hogy a hangok kiejtése jelentősen eltérő lehet a szón belüli elhelyezkedéstől függően.

A dán nyelv nem használ ragokat, az igeragozásban nincs személy és szám szerinti megkülönböztetés. Az ily módon hiányzó árnyalási lehetőségeket a **szórend szigorúsága** helyettesíti. Míg magyar nyelv nagyobb szórendi szabadságot enged meg, addig a dán nyelvben szigorú a **szórend**, a változtatás az esetek többségében a kifejezés illetve mondat értelmét is megváltoztatja.

Főnevek

A dán főneveknek két nemük van: **közös nem** (*fælleskøn*, névelője *en*) és **semleges nem** (*intetkøn*, névelője *et*). A többes szám jele: *-r*. Vannak azonban rendhagyó főnevek. Egyes főneveknek csak többes számú alakja létezik, pl. **bukser/bukserne** (nadrág) vagy **penge/penge** (pénz). Ezeknél a szótárban a *pl* jelet alkalmaztuk a szó után. Míg a magyar nyelv a páros testrészeknél egyes számot használ, addig a dán nyelv többes számot. Néhány példa:

Fáj a lábam. - Jeg har ondt i benene.

Fáj a bal lábam. - Jeg har ondt i venstre ben.

Szép szemed van. - Du har smukke øjne.

Az egyik szemére bandzsít. - Han skeler på det ene øje.

A főneveknek *határozott* és *határozatlan* alakja van. Határozott esetben a névelő főnév végére kerül. Például:

en dreng (fiú; határozatlan) → **drengen** (a fiú, határozott).

A szótárban a főnevek mellett az egyes szám határozott eset és a többes szám határozatlan eset végződését tüntettük fel, így a táblázatban szereplő példákban a következő módon:

abe *-n, -r* majom

hus *-et, -e* ház

dør *-en, -e* ajtó

ord *-et, -* szó

Összetett szavaknál (pl. fod|tur *-en, -e*, gå|tur *-en, -e*) nem tüntettük fel újra a végződést, ha már egyszer szerepel az adott címszó alatt: fod|tur *-en, -e*, gå|tur.

1. táblázat: A főnevek neme és esete

Egyes szám határozatlan eset	Egyes szám határozott eset	Többes szám határozatlan eset	Többes szám határozott eset
en abe egy majom	abe n a majom	abe r majmok	abe r ne a majmok
en dør egy ajtó	dør en az ajtó	dør e ajtók	dør ene az ajtók
et hus egy ház	hus et a ház	hus e házak	hus ene a házak
et ord egy szó	ord et a szó	ord szavak	ord ene a szavak

Egyes főnevek többes számú határozatlan alakja azonos az egyes számúval; itt a többes számú határozatlan alak azonos voltát vízszintes vonal jelzi (**ord** *-et, -*). Az **anyagnevek** nem rendelkeznek többes számmal (pl. tej, vaj, liszt és a vegyi anyagok túlnyomó többsége).

A többes számú határozott alakot nem tüntettük fel, mert a megadott végződések birtokában könnyen képezhetők a **-ne** ill. **-ene** végződéssel (attól függően, hogy a szó magán- vagy mássalhangzóra végződik). A fenti példák többes számú határozott esete az 1. táblázatból kiolvasható. Az olyan szavakból, amelyeknél a szótárban csak az egyes számú határozott alakot tüntettük fel, nem képezhető többes szám. Néhány példa: **mel**, **kød**, **smør** stb.

A főnevek egy csoportjánál **szótóváltozás** következik be határozott esetben illetve többes számban:

2. táblázat: Szótóváltozós dán főnevek

Szótári jelölés	minister <i>-en, -ministre</i>	cent(er) <i>-ret, -re</i>
Egyes szám határozatlan eset	en minister	et center
Egyes szám határozott eset	ministeren	centret
Többes szám határozatlan eset	ministre	centre
Többes szám határozott esett	ministrene	centrene

A főnevek egy kis csoportjának nincs határozott esete, sem többes száma. Ezeknél a névelőt vesszővel kapcsoljuk a főnévhez, pl. **viden**, *en* (tudás, ismeret). Ezen szavaknál csak határozatlan esetben használható a névelő, például: *jeg har en vis viden om edb* (rendelkezem bizonyos tudással a számítástechnika terén). Ha valamilyen határozott esetet követelő összefüggésbe a szó, akkor meg kell jelölni az alanyt, pl. személyes névmás formájában: *min viden om edb stammer fra gymnasiet* (a számítástechnikával kapcsolatos ismereteim a gimnáziumból erednek).

Egyes (főleg latin és angol eredetű) szavak **többes száma** rendhagyó, például **risiko** *-en, risici* (kockázat), **konto** *-en, konti* (bankszámla) (latin) vagy **check** *-en, -s/-* (csekk). Végül vannak főnevek, amelyek közös nemben és semleges nemben egyaránt használhatók, például: **malt** *-en/et*: maláta. A főnevek végződésében szereplő / minden esetben választási lehetőséget jelent.

Névmások

A személyes névmásoknak alanyesetét és tárgyasetét különböztethetjük meg, ill. a további eseteket a tárgyasetből elótagok segítségével képezzük.

3. táblázat: Személyes névmások

	Alanyeset	Tárgyaset	Részeshatározó eset	Előjárós eset
E/1	jeg	mig (engem)	til mig (nekem)	om mig (rólam)
E/2	du	dig (téged)	til dig (neked)	om dig (rólad)
E/3	han (ffi)	ham (öt)	til ham (neki)	om ham (róla)
	hun (nő)	hende (öt)	til hende (neki)	om hende (róla)
T/1	vi	os (minket/bennünket)	til os (nekünk)	om os (rólunk)
T/2	I	jer (titeket/benneteket)	til jer (nektek)	om jer (rólatok)
T/3	de/De	dem/Dem (öket/Őnt)	til dem/Dem (nekik/Önnek)	om dem/Dem (róluk/Önről)

E/1: Egyes szám első személy stb.

T/1: Többes szám első személy stb.

A birtokos névmások a birtok nemének és számának megfelelően közös vagy semleges nemben illetve többes számban állnak, pl.:

min ven (en ven)	a barátom
mit hus (et hus)	a házam
mine forældre (forældre <i>pl</i>)	a szüleim

4. táblázat: Birtokos névmások

	Magyar birtokos névmás		Közös nem	Semlegesnem	Többes szám
	Egyes szám	Többes szám			
E/1	enyém	enyéim	min	mit	mine
E/2	tied	tied	din	dit	dine
E/3	övé	övéi	hans	hans	hans
	övé	övéi	hendes	hendes	hendes
T/1	miénk	mieink	vor/vores	vort/vores	vore
T/2	tietek	tieitek	jeres	jert/jeres	jeres
T/3	övék	övéik	deres	deres	deres

Példák: **min taske:** (az én) táskám
dít hus: (a te) házad
hans frakke: (az ő) kabátja

dine tasker: (a te) táskáid
vort/vores hus: (a mi) házaink
deres frakker: (az ő) kabátjaik

Igék

A dán nem ragozó nyelv, így a személyes névmás feltüntetése minden esetben szükséges, míg maga az igealak minden számban és személyben azonos egyazon igeidőn belül. A jelen idejű ragozásban a főnévi igenévi alakhoz minden számban és személyben **-r** végződést kell fűzni, és a személyes névmást elé kell tenni.

A szótár a magyar igeéknél - a szótári gyakorlatnak megfelel - az egyes szám 3. személy alakot szerepelteti címszóként, míg a dán megfelelőjét főnévi igenévi alakban tünteti fel. A főnévi igenévi alak mellett három különböző számjel szerepel, amely a múlt idő képzésére vonatkozik. Az ún. 1-es (legáltalánosabb) igeosztály múlt idejét ¹ jellel jelöltük. Itt - attól függően, hogy magán- vagy mássalhangzóra végződik-e az ige *-de* vagy *-ede* végződéssel képezzük a múlt idejű alakot. Az ún. 2. igeosztályt, amelynek a végződése *-te/-ete*, az ige után szereplő ² jel jelöli. A rendhagyó múlt idejű igéket a szótárban ³ jellel jelöltük.

Ha azonos címszó alatt több olyan ige is szerepel, melynek az töve azonos (pl. *bringe*³, *frembringe*³, *udbringe*³) csak az első előfordulásnál tüntettük fel az igeosztályt: ***bringe*³, *frembringe*, *udbringe***.

Az *-ede* ill. a *-te* végződést a főnévi igenévnek az utolsó *-e* betű elhagyásával kapott tövéhez kell illeszteni, amely egyben a **felszólító módú** alakot is jelenti.

Pl. **flygte**¹ (menekülni) - 1. igeosztály

Peter flygter Péter menekül.
Peter flygtede Péter (el)menekült.
Flygt! Menekülj!

Pl. **tænke**² (gondolkodni) - 2. igeosztály

Pigen tænker på foråret. A lány a tavaszra gondol.
Pigen tænkte ikke på noget. A lány nem gondolt semmire.
Tænk på mig! Gondolj rám!

Egyes igéknek **visszaható** alakjuk is van, pl. **forene**¹ (egyesít) - **forenes**¹ (egyesül). A visszaható igék képzésének másik módja a **sig** visszaható névmás hozzáfűzése (külön szóban). A fenti példában alkalmazható a **forene**¹ **sig** visszaható forma is. A visszaható formák többségét a szótárban feltüntettük. A rendhagyó múlt idejű igealakok csaknem teljes körű felsorolását lásd a nyelvtani összefoglaló végén található táblázatban.

5. táblázat: Igeragozás

Főnévi igenév	Jelen idő	Múlt idő : folyamatos / befejezett	Felszólító mód
spise ² enni	jeg spiser	jeg spiste / jeg har spist	spis!
save ¹ fűrészelni	jeg saver	jeg savede / jeg har savet	sav!
sy ¹ varrni	jeg syr	jeg syede / jeg har syet	sy!
afslutte ¹ befejezni	jeg afslutter	jeg afsluttede/ jeg har afsluttet	afslut!
give ³ adni	jeg giver	jeg gav / jeg har givet	giv!
bringe ³ hozni	jeg bringer	jeg bragte / jeg har bragt	bring!
sige ³ mondani	jeg siger	jeg sagde / jeg har sagt	sig!

Példák: **Jeg siger ingenting.** Nem mondok semmit.
Jeg sagde det ikke til ham. Nem mondtam meg neki.
Jeg har ikke sagt noget. Nem mondtam semmit.
Sig det ikke til nogen. Ne mondd meg senkinek.

Melléknevek

A melléknevek lehetnek "tiszták" (*sød*: édes; *sur*: savanyú, *hvid*: fehér) és más szófajból képzettek. Példa a **főnévből** képzett melléknévre: **dreng** *-en,-e* (fiú); **dreng***et* (fiús). Az **igéknek** folyamatos és befejezett alakjából egyaránt képezhető melléknév:

et afsluttet kapitel lezárt fejezet
en afsluttende bemærkning záró/befejező megjegyzés
det givne ord az adott szó

A melléknévi szerkezetekben a melléknevet a főnévvel megegyező esetben és számban kell szerepeltetni. Ez a "tisztá" melléknéveknél (melyek a szótárban közös nemben szerepelnek) semlegesnemben határozott esetben **-t**, többes számban **-e** végződést jelent:

en stor dreng: (egy) nagy fiú
et sødt barn (egy) aranyos gyerek

de store drenge: a nagy fiúk
de søde børn: az aranyos gyerekek

A melléknevek határozott illetve többes számú eseteit a szótárban nem tüntettük fel, ezért itt adunk áttekintést a különböző típusokról.

6. táblázat. A melléknevek határozatlan, határozott és többes számú esete

Melléknév végződése	Határozatlan eset	Határozott eset	Többes szám
-ig	ordentlig	ordentligt	ordentlige
-sk	økonomisk	økonomisk	økonomiske
-el, -en, -er	ædel; fager; gammel	ædelt; fagert; gammelt	ædle; fagre; gamle*
-et	kantet	kantede	kantede
-å, -ny, -fri, -løs	blå; fabriksny; rentefri	blåt; fabriksnyt; rentefrit	blå; fabriksnye/ny; rentefrie/fri

* -l, -n és -r előtt nem állhat kettős mássalhangzó.

A folyamatos igéből képzett, **-ende** végződésű melléknevek határozott esetben és többes számban nem változnak. A melléknevek **fokozás** szempontjából két csoportra oszlanak. Az egyik csoportba tartozókat a magyarhoz hasonlóan szóvégi jellel kell fokozni; a középfok jele **-ere**, a felsőfoké **-est**. A másik csoportba tartozókat a **mere/mest** (inkább/ leginkább) segéd határozószó segítségével fokozzuk.

7. táblázat: A melléknevek fokozása

Alapfok	Középfok	Felsőfok
sød	sødere	sødest
venlig	venligere	venligst
intelligent	mere intelligent	mest intelligent

Példák:

Peter er venligere end Hans.
Han er mest intelligent af dem alle

Peter barátságosabb Hansnál/mint Hans.
Mindnyájuk közül ő a legintelligensebb.

Számnevek

A számnevek 1-től 20-ig, a kétjegyű és nagyobb kerek számok - milliárdig - szerepelnek a szótár címszavai között. Itt táblázat formájában, sorrendben közöljük a számneveket illetve a sorszámokat.

Megjegyezzük, hogy a kettő illetve nagyobb számnévhez kapcsolódó főnév mindig többes számban áll:

en hest (egy ló)
to heste (két ló)
hundrede heste (száz ló)

***

A leggyakoribb dán rendhagyó igék múlt idejű alakjai

<u>Főnévi igenév</u>	<u>Befejezetlen múlt</u>	<u>Befejezett múlt</u>
bede	bad	har bedt
betyde	betød	har betydet
bide	bed	har bidt
binde	bandt	har bundet
blive	blev	er blevet
briste	brast/bristede	er bristet
bryde	brød	har brudt
burde (*jeg bør)	burde	har burdet
byde	bød	har budt
bære	bar	har båret
drage	drog	har/er draget
drikke	drak	har drukket
drive	drev	har/er drevet
falde	faldt	er faldet
fare	for	har/er faret
finde	fandt	har fundet
flyde	flød	har flydt
flyve	fløj	har/er fløjet
fortryde	fortrød	har fortrudt
fryse	frøs	har frosset
fyge	føg	har føget
få	fik	har fået
gide	gad	har gidet
give	gav	har givet
glide	gled	har/er gledet
gnide	gned	har gnedet
gribe	greb	har grebet
græde	græd	har grædt
gyde	gød	har gydet
gyse	gøs/gyste	har gyst
gælde	gjaldt	har gjaldt/gældt
gå	gik	har/er gået
have (*jeg har)	havde	har haft
hedde	hed	har heddet
hive	hev	har hevet
hjælpe	hjalp	har hjulpet

<u>Főnévi igenév</u>	<u>Befejezetlen múlt</u>	<u>Befejezett múlt</u>
holde	holdt	har holdt
hænge	hang/hængte	har hængt
jage	jog	har jagtet
klinge	klang/klingede	har klinget
knibe	kneb	har knebet
komme	kom	er kommet
krybe	krøb	er krøbet
kunne (*jeg kan)	kunne	har kunnet
kvæde	kvad	har kvædet
lade	lod	har ladt/ladet
le	lo	har let/leet
lide	led	har lidt
ligge	lå	har ligget
lyde	lød	har lydt
lyve	løj	har løjet
løbe	løb	har/er løbet
måtte (*jeg må)	måtte	har måttet
nyde	nød	har nydt
nyse	nøs	har nyst
pibe	peb	har pebet
ride	red	har redet
rinde	randt	har rundet
rive	rev	har revet
ryge	røg	har røget
se	så	har set
sidde	sad	har siddet
skide	sked	har skidt
skride	skred	er skredet
skrige	skreg	har skreget
skrive	skrev	har skrevet
skryde	skrød	har skrydet
skulle (*jeg skal)	skulle	har skullet
skyde	skød	har skudt
skære	skar	har skåret
slibe	sleb	har slebet
slide	sled	har slidt

<u>Főnévi igenév</u>	<u>Befejezetlen múlt</u>	<u>Befejezett múlt</u>
slå	slog	har/er slået
smide	smed	har smidt
smyge sig	smøg sig	har smøget sig
snige sig	sneg sig	har sneget sig
snyde	snød	har snydt
sove	sov	har sovet
spinde	spandt	har spundet
springe	sprang	har/er sprunget
sprække	sprak	er sprukket
stige	steg	er steget
stikke	stak	har stukket
stinke	stank	har stinket
stjæle	stjal	har stjålet
stride	stred	har stridt
stryge	strøg	har strøget
stå	stod	har stået
svide	sved	har svedet
svinde	svandt	har svundet
svinge	svang/svingede	har svinget/svunget
sværge	svor/sværgede	har sværges/svoret
synges	sang	har sunget
synke	sank	har/er sunket
tage	tog	har/er taget
tie	tav/tiede	har tiet
træffe	traf	har truffet
trække	trak	har trukket
turde (*jeg tør)	turde	har turdet
tvinge	tvang	har tvunget
vige	veg	har/er veget
ville (*jeg vil)	ville	har villet
vinde	vandt	har vundet
vride	vred	har vredet
være (*jeg er)	var	har været
æde	åd	har ædt

* jelen idő egyes szám első személy